

BAROKK VALLÁSOS KÖZÖSSÉGEK

RELIGIÖSE BRUDERSCHAFTEN IM BAROCK

Budapest, 2016. április 1–2.

Budapest, 1–2. April 2016

IX. Lelkiségtörténeti konferencia

Szervezi az
MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
(MTA–PPKE BILK).

PPKE BTK, Budapest, Sophianum, Mikszáth Kálmán tér 1.
III. emelet, 315-ös terem

IX. Konferenz der Frömmigkeitsgeschichte
Organisator: Forschungsgruppe für Literatur und Frömmigkeit
im Barock der Ungarischen Akademie der Wissenschaften
und der Katholischen Péter-Pázmány-Universität
(MTA–PPKE BILK)

Katholische Péter-Pázmány-Universität, Gebäude Sophianum,
Mikszáth Kálmán tér 1, Budapest

2016. április 1., péntek

10.00–10.20 **Szilágyi Csaba**, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának dékánja megnyitja a konferenciát.

1. szekció Elnök: Gábor Csilla

10.20–10.40 **Terdik Szilveszter**

Adatok az ungvári jezsuiták Mária-kongregációjának történetéhez

10.40–11.00 **Rokay Zoltán**

A szabadkai Szent Mihály-konfraternitás (1739) múltjából

11.00–11.20 **Horváth Sándor**

Testvérületek a horvátoknál

11.20–11.40 **Barna Gábor**

A Szent Skapuláré barkai gyülekezete és lelkisége

11.40–11.55 Vita

11.55–13.45 ebédszünet

2. szekció Elnök: Szelestei N. László

13.45–14.05 **Gyulai Éva**

A sárospataki jezsuiták Agonia Társulata a 17. század második felében

14.05–14.25 **Mihalik Béla**

Az egri jezsuita gimnázium Mária Kongregációja (1697–1773)

14.25–14.45 **Kádár Zsófia**

Középkori eredetű vallásos testvérületek és barokk társulatok kapcsolata: a soproni Krisztus Teste-konfraternitás példája

14.45–15.15 Vita és kávészünet

3. szekció Elnök: Orlovsky Géza

15.15–15.35 **Bíró Csilla**

*Seneca Christianus a nagyszombati Boldogasszony Látogatása
Társulat kiadványai között*

15.35–15.55 **Farmati Anna**

*A „Lelki csesze” titkai – avagy ízelítő a csíksomlyói kordások lelki
asztaláról*

15.55–16.15 **Maczák Ibolya**

A segítség köve és az égisz torony – Füsi Pius két prédikációja

16.15–16.35 **Fábián Gabriella**

Barokk gyökerű rózsafüzér-társulatok a Székelyföldön

16.35–16.50 Vita

2016. április 2., szombat

4. szekció Elnök: Barna Gábor

9.30–9.50 **Szigeti Jenő**

Protestáns házi gyülekezetek a 18. században

9.50–10.10 **Szelestei N. László**

A magyarországi barokk kori Oltáriszentség-társulatokról

10.10–10.30 **Horváth József**

*A vallásos társulatok szerepe a 17–18. századi győri polgárok
életében – utolsó rendelkezéseik tükrében*

10.30–11.00 Vita és kávészünet

5. szekció Elnök: Forgó András

11.00–11.20 **Viliam Štefan Dóci OP**

Beitrag der dominikanischen Rosenkranzbruderschaft zur Intensivierung der religiösen Praxis der Laien in Kaschau

11.20–11.40 **Irene Rabl**

Barocke Drucke und Drucksorten der Lilienfelder Josephsbruderschaft

11.40–12.00 **Julian Schmidt**

Zwischen Pest und Peterskirche: Die Erzbruderschaft der Allerheiligsten Dreifaltigkeit zu St. Peter in Wien (1676–1783)

12.00–12.45 Vita és szünet

6. szekció Elnök: Maczák Ibolya

12.45–13.05 **Bajáki Rita**

Imádságok és társulati könyvek

13.05–13.25 **Bán Izabella**

A 18. századi katolikus társulatok regulái

13.25–13.45 **Bogár Judit**

A társulati kiadványok magyar nyelvű énekei

13.45–14.00 Vita

14.00–14.10 Zárszó

ÖSSZEFOGLALÓK

Bajáki Rita, tudományos munkatárs, MTA–PPKE BILK, Budapest

Imádságok és társulati könyvek

A halálra készülő ember imádsága minden időben igen gyakori eleme volt az imakönyveknek. A 18. századra ez a tematika sokkal hangsúlyosabban jelent meg, míg korábban jellemzően legfeljebb egy-egy fejezetben fordultak elő, ekkorra már nem ritkán teljes imakönyvet is kitettek a boldog halál és annak következtében a boldog örökkévalóság eléréséért szóló könyörgések, imádságok. A téma fontossága abban is megmutatkozik, hogy e gondolkörben társulatokat is alapítottak, amelyek útmutatóul saját társulati imakönyveket jelentettek meg. Az előadás célja ezek összehasonlító vizsgálata, vagyis olyan imádságok, ima- és társulati kiadványok bemutatása és elemzése, amelyek definiáltan a boldog haláltól függő boldog örökkévalóság elérésére törekedtek.

Bán Izabella, PhD-hallgató, PPKE BTK, Piliscsaba

A 18. századi katolikus társulatok regulái

A 18. századi katolikus társulatok szabályzatai a nyomtatott imakönyvekben és egyéb áhítati művekben jutottak el a kongregáció tagjaihoz. Elsősorban magyar és német nyelvű források alapján összegzem a különböző társulatok reguláit. Milyen eltérések és egyezések vannak a különböző közösségekben? A társulat elnevezése (például Jézus szíve, Kordás társulat, Szent Anna-társulat stb.) mennyire van jelen a szabályzatban? Lehet-e sematizálni a szabályzatokat, vagy teljesen egyedi leírásokról van szó? A szorosan vett szabályok mellett milyen egyéb információk kerültek a nyomtatványokba, és ezeknek milyen szerepe van az adott könyvben? Előadásomban többek között ezekre a kérdésekre is keresem a választ.

Barna Gábor, egyetemi tanár, SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged

A Szent Skapuláré barkai gyülekezete és lelkisége

1759-ben a barkai plébános karmelita rendi és egyházmegyei támogatással megalakította a Skapuláré Társulatot, amit a római Szentszék azonnal anyatársulat (archiconfraternitas) rangra emelt. Az előadás bemutatja a társulat szervezetét, tisztségviselőit, működését és áhítatgyakorlatait, s ezen keresztül spiritualitását. A társulat egyike azon kevés vallási egyesületünknek, amely a 18. századtól folyamatosan ma is működik.

Bíró Csilla, könyvtáros, OSZK Régi Nyomtatványok Tára, Budapest

Seneca Christianus a nagyszombati Boldogasszony Látogatása Társulat kiadványai között

A nagyszombati egyetem első Mária-kongregációja 1617-es alapításától kezdve számos nyomtatványt jelentetett meg. A gazdag mecénásokat felsorakoztató társulat tagjai elsősorban az egyetem filozófus és teológus hallgatói közül kerültek ki. Az 1700-ban megjelent *Seneca Christianus* című kiadványuk (RMK II 2022) Johann Baptist Schellenberg jezsuita szerzetes ugyanazon című, először 1637-ben megjelent, Seneca-levelekből készült válogatásának kiadása. Előadásomban a társulat *Seneca Christianus*-kötetét szeretném elhelyezni a *Seneca Christianus*-kiadások halmozásában, illetve azt vizsgálom, hogy a kötet üzenete mennyire állt összhangban a társulat szellemiségével.

Bogár Judit, egyetemi docens, PPKE BTK, Piliscsaba, tudományos főmunkatárs, MTA–PPKE BILK, Budapest

A társulati kiadványok magyar nyelvű énekei

Előadásomban az 1800 előtti magyarországi társulati kiadványokban szereplő magyar nyelvű énekeket veszem számba. Azt

vizsgálom, hogy milyen típusú kiadványokban milyen műfajú és témájú énekek szerepelnek, milyen forrásokból merítik őket, melyek a leggyakoribb énektípusok, mi volt ezek funkciója, mikor, kik, hogyan énekelték őket, van-e sajátos énekanyaga az egyes társulatoknak vagy általában a társulatoknak, mi a viszonya a társulati kiadványok énekeinek az általános énekeskönyvekéhez.

Viliam Štefan Dóci OP, igazgató, Istituto Storico Domenicano, Róma

Beitrag der dominikanischen Rosenkranzruderschaft zur Intensivierung der religiösen Praxis der Laien in Kaschau

Das Konzil von Trient bekräftigte die Rolle der Pfarrei als der basalen Struktureinheit innerhalb der Seelsorge der Kirche. Die Pfarrei stellte den natürlichen Raum dar, in dem sich das religiöse Leben eines gewöhnlichen katholischen Christen, betreut von seinem Pfarrer, abzuspielen hatte.

In den rekatholisierten Städten des Königreiches Ungarn im 18. Jahrhundert war das pfarrliche pastorale Grundangebot mehr oder weniger zufriedenstellend. Die Präsenz der seelsorglich aktiven, ihrer Verfassung nach überterritorialen religiösen Orden bot den Laien jedoch weitere Möglichkeiten für das Praktizieren ihrer Religiosität an. Die Betreuung von Bruderschaften war eine der wichtigsten pastoralen Initiativen der Orden in der Barockzeit. Die Ordensleute waren imstande, den Laien neue Impulse für ihre religiöse Praxis zu geben und ihren geistlichen Horizont zu erweitern, indem sie aus Quellen ihrer Ordensspiritualität schöpften.

Der Vortrag wird speziell der im 18. Jahrhundert an der Dominikanerkirche in Kaschau aktiven Rosenkranzbruderschaft gewidmet sein. In ihm soll dargestellt werden: 1. welche Aktivitäten innerhalb dieses pastoralen Feldes unternommen wurden, 2. welche religiösen und spirituellen Inhalte die Dominikaner durch ihre Bruderschaft zu vermitteln suchten.

Fábián Gabriella, néprajzkutató, tudományos segédmunkatárs,
MTA–SZTE Vallási Kultúrákutató Csoport, Szeged

Barokk gyökerű rózsafüzér-társulatok a Székelyföldön

Több jelenkori székelyföldi rózsafüzér-társulat gyökere a 18. századra megy vissza. Ettől az időtől kezdve folyamatosan működnek. Nemrégiben olyan forrásanyagot találtam, amely ebből a korból származik. Előadásomban az adatok rövid bemutatásán és elemzésén túl arra keresem a választ, hogy ezek a források mennyire alkalmasak az adott vallási társulatok tevékenységének, működésének, szervezeti felépítésének, tagsági összetételének a vizsgálatára.

Farmati Anna, egyetemi adjunktus, BBTE BTK, Kolozsvár

A „Lelki csesze” titkai – avagy ízelítő a csíksomlyói kordások lelki asztaláról

A csíksomlyói ferences kolostor mellett működő Kordaviselők Társulata számára helyben kiadott, Lamprik Imre ferences szerzetes által összeállított kézikönyv (*Phiala spiritualis, az-az lelki csesze...*, 1708) a teljes búcsú elnyerésének lehetőségei között említi a „Boldogságos Szűz Mária Kóronáját, mely áll hetven-két Idvözletből”. A kézikönyv mintegy kitérítésként *Jerusalemi olvasó* címmel 1767-ben jelenik meg ennek a sajátos ferences rózsafüzérnek (amelyet szeráfi rózsafüzérnek is neveznek) eredetéről, történetéről és erejéről szóló könyvecske. A már 1517 óta búcsúengedéllyel rendelkező imádság helyi használatának nyomait vizsgáljuk a csíksomlyói nyomda kiadványainak tükrében.

Gyulai Éva, egyetemi docens, intézetigazgató, Miskolci Egyetem, Történettudományi Intézet, Miskolc

A sárospataki jezsuiták Agonia Társulata a 17. század második felében

A Báthori Zsófia által az 1660-as években letelepített sárospataki jezsuiták nem sokkal rendházuk és iskolájuk megnyitása után alapították meg Agonia-kongregációjukat, amely nemcsak a régió egyre növekvő számú katolikus híveit, hanem a kegyurakat, a Rákóczi család tagjait is felvette soraiba. A társulat működésére, alkalmainak liturgiájára a sárospataki jezsuiták Annuae Litterae-jelentései, illetve a 17. század végétől vezetett naplók szolgálnak forrásul. Az Agonia-kongregációnak jelentős szerepe volt a református város és vidéke katolizációjában, a katolikus kegyesség formáinak, tartalmának terjesztésében.

Horváth József, igazgatóhelyettes, Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér, Győr

A vallásos társulatok szerepe a 17–18. századi győri polgárok életében – utolsó rendelkezéseik tükrében

A kora újkori győri végrendeleteket kutatva a 17. századból nyolcszáznyolcvan darab, míg a következő évszázadból mintegy félezer utolsó akaratot elemeztem eddig. E források ezrével tartalmaznak egyes hagyományokat, melyek közül több százat valamelyik – többnyire a városban működő – vallásos társulat számára rendeltek. Előadásomban – a városban működő kongregációk rövid számbavétele után – főként az alábbi kérdésekkel szeretnék foglalkozni: Mennyire volt elterjedt a testálók körében az ilyen célra történő adományozás? Melyek voltak a „legnépszerűbb” kongregációk? Milyen szándékból hagytak a kongregációkra? (Imádkozzanak lelki üdvükért, legyenek jelen a temetésen stb.) Mit hagytak a kongregációkra? (Kézpénzt – a cél megjelölésével vagy anélkül –, értéktárgyat stb.) Milyen „vidéki” társulatok részesültek egyes hagyományban?

Horváth Sándor, osztályvezető muzeológus, Savaria Múzeum, Szombathely

Testvérületek a horvátoknál

A testvérületek (latinul: confraternitas, fraternitas, schola; horvátul: bratovština, braščina, skula) a horvátoknál korán megjelentek, a tevékenységük pedig sokkal szélesebb körű volt, mint a magyaroknál. Mivel a magyar és a horvát királyság a közös király személye révén – mondhatni – évszázadokig egy államot alkottak, a fenti két szempont mellett utóbbi indokolja, hogy a magyar szakirodalomban kevésbé ismert horvát testvérületekről egy áttekintést adjunk.

Az első ilyen önszerveződő csoport létét 1056-ban Zarában (horvátul: Zadar) jegyezték fel: a templomnak adományt nyújtott a helyi halászok testvérelete. Ugyanitt 1176-ban az aranyműveseket, 1203-ban a compostelai zarándokokat összefogó, szervező egylet is létrejött. A 13. századtól már nagy számban alakulnak a vallási és szociális feladatokat is vállaló testvérületek: a 13. századtól a 16. századig ezekben az önszerveződő csoportokban a városok – főképp a tenger melléki városok – lakosságának kétharmada vett részt; emellett falusi testvérületek működéséről is vannak adatok.

Az önostorozó, flagelláns testvérületek is az elsők között alakultak európai viszonylatban nézve: a zárai Szent Szilveszter Egylet 1214-ben, a dubrovniki Mindenszentek Egylet 1215-ben, a Szent Kereszt Egylet Kotorban 1298-ban alakul és a sor még folytatandó. Voltak városi plebejusokat egybefogó és a városi tanács előtt őket képviselő testvérületek, s alakultak külföldre szakadt horvátokat segítő egyletek is – például Velencében, Rómában, de Angliában is.

Figyelemre méltó, hogy a horvát kegyes társulatok többsége a barokk idején, a jezsuiták működésének köszönhetően szűnt meg.

Kádár Zsófia, tudományos segédmunkatárs, ELTE BTK, Történeti Intézet, Budapest

Középkori eredetű vallásos testvérületek és barokk társulatok kapcsolata: a soproni Krisztus Teste-konfraternitás példája

A késő középkori vallásos társulatok és céhek, illetve a trienti zsinat utáni új típusú kongregációk egymás mellett élésének, egymásra hatásának, az esetleges jogfolytonosság kérdésének tisztázása nélkül nem lehet teljes a kora újkori társulati életéről, a barokk vallásgyakorlásról alkotott képünk. Molnár Antalnak a Gyöngyös mezővárosáról szóló 17. századi esettanulmánya a vallási feladatkörök is ellátó céhektől, illetve a vallási célú késő középkori társulatoktól a ferencesek és a jezsuiták barokk társulataiig egy fejlődési ívet vázolt fel. E folyamat megismerése a hazánkban elterjedt, jezsuita vezetésű társulatok szempontjából is releváns; megértéséhez Sopron szabad királyi város gazdag forrásanyaga is közelebb vihet.

A soproni Krisztus Teste-társulat egyháziak számára, „papi céh”-ként alakult (1422). A Szent Mihály-templomban saját oltára volt, 1510-ben a város engedélyezte számára céhház építését. 1625-ben Káldy Mihály soproni plébános elérte, hogy a céhház és az ahhoz tartozó szőlők ismét katolikus használatba kerüljenek, a társulatot újjászervezte egyháziak és laikusok részvételével. A konfraternitás házát és javait Draskovich György győri püspök jóvoltából 1636-ban a városba betelepülő jezsuiták kapták meg, akik a testvérület javadalmaival együtt annak misemondási és más kötelezettségeit is „megörökölték”. A Jézus Társasága szabályai, egységes elvek mentén szervezett társulati élete azonban nem volt mindenben összeegyeztethető a középkori konfraternitás számára előírt kötelezettségekkel.

Előadásomban rendi és városi források segítségével, Sopron példáján keresztül arra a kérdésre keresem a választ, hogyan alakulhatott a jezsuita vezetésű társulattípusok és a középkori eredetű magyarországi vallásos testvérületek kapcsolata a protestáns „exkurzus” után, a jezsuiták magyarországi letelepedésének „hőskorában”, a 17. század elején.

Maczák Ibolya, tudományos főmunkatárs, MTA–PPKE BILK, Budapest

A segítség köve és az égig érő torony – Füsü Pius két prédikációja

Előadásomban Füsü Pius (1703–1769) domonkos szerzetes két, rózsafüzér-társulatokhoz kapcsolódó prédikációját elemzem. A két beszédet – melyek közül az egyik 1739-ben, a másik 1744-ben látott napvilágot – forráshasználat szempontjából már elemezte a szakirodalom. Az eddigi kutatási eredményekre támaszkodva a prédikációk retorikai, szövegalkotási kérdéseit vizsgálom.

Mihalik Béla, tudományos munkatárs, MTA Történettudományi Intézet, igazgató, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartomány Levéltára, Budapest

Az egri jezsuita gimnázium Mária Kongregációja (1697–1773)

A budapesti Jezsuita Levéltárban őrzik az egri jezsuita gimnázium Mária Kongregációjának számadás- és évkönyvét, amely alig egy évtizeddel az ősi püspöki székhely visszafoglalását követően indult meg. A kötet egyedülálló módon enged bepillantást nemcsak az egri gimnázium diákjainak, hanem a török hódoltság évszázada után újjáépülő város mindennapi vallásosságába. Noha a Rákóczi-szabadságharc súlyosan érintette Egert és az ott működő jezsuiták tevékenységét, 1711 után a rend és a gimnáziumi Mária Kongregáció aktív részesévé vált a 18. századi barokk Eger egyházi életének. Az előadás célja ennek részletes vizsgálata a kongregáció számadás- és évkönyvének tükrében.

Irene Rabl, Universität Wien, Zisterzienserstift Lilienfeld, Bécs

Barocke Drucke und Drucksorten der Lilienfelder Josephsbruderschaft

Das niederösterreichische Zisterzienserstift Lilienfeld wurde 1202 von Herzog Leopold VI. gegründet. Nur wenige Jahre später besiedelten bereits Mönche aus dem Mutterkloster Heiligenkreuz

bei Wien die neu errichtete Ordensniederlassung. Bis heute ist das Stift Lilienfeld eine wichtige Station auf der „Via Sacra“, der ältesten Wallfahrtsroute Österreichs, die von Wien bis nach Mariazell in der Steiermark führt. Mariazell erlebte in der Barockzeit auch aufgrund der vielen im 17. und 18. Jahrhundert gegründeten katholischen Laienbruderschaften einen großen Aufschwung, da zahlreiche Bruderschaften einmal im Jahr eine große Wallfahrt nach Mariazell unternahmen. Die Wallfahrtsordnung der Bruderschaft bei der Benediktinerabtei Unserer Lieben Frau zu den Schotten in Wien beispielsweise gelangte 1761 in Druck und erlaubt heute interessante Einblicke in den Ablauf einer typischen barocken Wallfahrt.

1653 wurde im Stift Lilienfeld auf Anordnung von Abt Matthäus Kolweiß (reg. 1650–1695) eine Bruderschaft zu Ehren des Hl. Joseph gegründet, in die im Laufe ihres Bestehens über 300.000 Männer und Frauen eingetreten sind. Besonders bemerkenswert ist neben dieser überaus hohen Mitgliederzahl auch der hochkarätige Bruderschaftsvorstand, der sich aus Adeligen und hohen Geistlichen aus der gesamten Habsburgermonarchie zusammensetzt. Jedes Jahr veranstaltete die Bruderschaft rund um den Dreifaltigkeitssonntag ihre (viertägige) Wallfahrt nach Mariazell. Einige wenige Predigten, die zu diesem Anlass vor den Sodalen gehalten wurden, sind noch erhalten. 1783 wurde die Lilienfelder Erzbruderschaft des Hl. Joseph von Joseph II. aufgehoben. Da die Mitglieder aus dem ganzen Habsburgerreich kamen, wurden einige der Bruderschaftsdrucke und -drucksorten auch in andere Sprachen übersetzt, was den gesamteuropäischen Charakter der Lilienfelder Josephsbruderschaft noch zusätzlich unterstreicht.

Rokay Zoltán, egyetemi tanár, PPKE HTK, a Keresztény Bölcséleti Tanszék vezetője, Budapest

A szabadkai Szent Mihály-konfraternitás (1739) múltjából

A régészek és történészek érdeklődését felkeltette a „Magyar Régészet Online Magazin, 2013 Ősz” „hasábjain” megjelent beszámoló egy 18. századi temetőről Visegrád központjában. Külön figyelmet érdemelnek a sírleletek, ezek között talán elsősorban egy Szent Mihály képmását viselő érem, amelynek tulajdonosa minden valószínűség szerint az azonos nevű konfraternitás („testvérület”) tagja volt. Korabeli dokumentumokból megtudhatjuk, hogy 1739-től Szabadkán is létezett Szent Mihály Konfraternitás. Ezt a testvérület szabadkai érméi is alátámasztják. Erről szeretnék néhány szót szólni.

Julian Schmidt, egyetemi hallgató, Universität Wien

Zwischen Pest und Peterskirche: Die Erzbruderschaft der Allerheiligsten Dreifaltigkeit zu St. Peter in Wien (1676–1783)

Die Erzbruderschaft der Hl. Dreifaltigkeit wurde 1676 in der Wiener Peterskirche eingerichtet und wurde in kurzer Zeit eine der bedeutendsten Bruderschaften der Stadt. Ihr Führungskreis rekrutierte sich zum größten Teil aus dem Bürgertum und dem niederen Adel und hatte die Leitung inne über eine religiöse Gemeinschaft, die eine bemerkenswerte Unabhängigkeit von kirchlicher wie weltlicher Kontrolle aufweisen konnte. Das Selbstbild der Bruderschaft als metaphysischer Schutzwall der Stadt gegen die Pest konnte sich auf Dauer nicht durchsetzen, doch spielten der Neubau der Peterskirche sowie später die Errichtung des dortigen Priesterkollegiums eine wichtige Rolle für die religiöse Praxis der Stadt. Aus diesem Grund handelt es sich bei der Bruderschaft um einen wichtigen, wenn auch eher unbekanntem Teil der Wiener Geschichte selbst über ihre Auflösung 1784 hinweg.

Szelestei N. László, egyetemi tanár, PPKE BTK, Piliscsaba, MTA–PPKE BILK, Budapest

A magyarországi barokk kori Oltáriszentség-társulatokról

Az előadás a 18. századi Oltáriszentség-társulatok kiadványainak tartalmi bemutatására vállalkozik (ismertető, tájékoztató, regulák, áhítatgyakorlatok, imakönyvek, énekek). Mindeközben a szerző törekszik e társulatok jellegzetességeinek bemutatására, vizsgálja az Oltáriszentség-társulatok elterjedtségét és a kiadványokban található műfaji sajátosságokat.

Szigeti Jenő, professor emeritus, ME BTK, Miskolc

Protestáns házi gyülekezetek a 18. században

A 18. századi katolikus megújulás Lengyelországtól, Ausztriától vagy Szlovéniától eltérően nem hozta a protestantizmus teljes visszaszorulását. Miért? Az egyik ok a puritán vallási szokások elterjedése, hiszen ahol a mindennapi vallásgyakorlásban a puritanizmus erős befolyásoló volt, ott megmaradt a lakosság többsége protestánsnak. A protestáns templomon kívüli vallásosság fő támasza a házi istentiszteletek rendszere volt. Ehhez adott anyagot a puritán lelkiségi irodalom. Az előadásban a protestáns házi istentiszteletek rendszerét, ránk maradt emlékeit tekintem át. Szeretnék kitekinteni a hasonló római katolikus lelkiségi mozgalmakra és a licenciátusok kérdésére is.

Terdik Szilveszter, főmuzeológus, Iparművészeti Múzeum, Ötvös Osztály, Budapest

Adatok az ungvári jezsuiták Mária-kongregációjának történetéhez

Bő évtizede a beregszászi Állami Levéltárban akadt a kezembe egy töredékes, füzetszerű dokumentum, amely északkelet-magyarországi nemesi családok díszesen festett címereivel volt tele. A különös anyag eredetére, rendeltetésére semmi nem utalt. Néhány éve viszont az Iparművészeti Múzeum Adattárában

található, Kőszeghy Elemér munkája nyomán az 1940-es években összeállított ingóságeltár fotóanyagában, az ungvári görögkatolikus püspöki palota tárgyait bemutató sorozatban figyeltem fel néhány, festett címereket ábrázoló fotóra. Kiderült, hogy ezek a felvételek a püspöki könyvtárban őrzött, de még egy, a jezsuiták idejéből maradt könyv, a rendház Mária-kongregációs albumának legszebb lapjait örökítették meg. A Kőszeghy-féle gyűjtés felvételeit és a levéltárban készített fotókat összevetve kiderült, hogy a levéltári anyag az egykori kongregációs album töredéke. Szerencsére Kőszeghy Elemér nem csupán a díszes címereket, hanem az egyéb bejegyzéseket, taglistákat tartalmazó lapok egy részét is megörökítette. Így lehetőség nyílik arra, hogy az album egykori formáját, terjedelmét hozzávetőlegesen rekonstruáljuk. Előadásomban ezt a forráscsoportot, illetve a kongregáció történetére vonatkozó egyéb történeti forrásokat mutatom be, megkísérelve a társulat történetét is felvázolni.

